

روایتی دیگر از موسیقی آوازی ایران

■ ردیف آوازی ماهور

■ روایت استاد حاتم عسگری فراهانی

■ ناشر: دانشگاه هنر، ۱۳۷۷

● بهروز وجدانی

عضو هیات علمی پژوهشکده مردم‌شناسی

سازمان میراث فرهنگی کشور

استاد حاتم عسگری فراهانی در سال ۱۳۱۲ در خانواده‌ای هنردوست در فراهان تفرش متولد شد. ایشان موسیقی را ابتدا نزد پدر و سپس در محضر استاد بزرگ آواز و تعزیه‌خوانی مرحوم حسینعلی خان نکیسا که از صاحب‌نظران تعزیه و صاحب‌سبک در آواز بود راه یافت. پس از شش سال آموزش در محضر آن استاد و فراگیری گوشه‌هایی از موسیقی ایرانی به محضر مرحوم ضیاءالذکرین، از روحانیون صاحب‌نام که به تمامی گوشه‌های موسیقی و آواز اشراف کامل داشت و ضربی‌ها را بسیار خوب می‌دانست راه یافت و مدت ۱۲ سال نزد ایشان حق‌شاگردی را ادا نمود. در همان زمان مدتی نزد کربلایی آقا فراهانی از اهالی فراهان، ضربی‌ها را آموخت و پس از آن حدود شانزده سال به تحقیق و تفحص در گوشه‌ها و ردیف‌های آوازی همت گماشت و در این رشته صاحب‌نظر شد. استاد در حال حاضر ضمن آموزش ردیف موسیقی آوازی به شاگردانش که هر روزه در خانه‌اش حضور پیدا می‌کنند، در دانشگاه هنر نیز در مقام استادیار دانشگاه به تدریس شناخت و تاریخ موسیقی ایران و هم‌نوازی ساز و آواز مشغول است. وی علاوه بر مشاغل و فعالیت‌های فوق‌در چند سال گذشته به تدریس ردیف آوازی در مرکز حفظ و اشاعه موسیقی سنتی ایران و عضویت در شورای ارزشیابی هنرمندان کشور به مدت ۲ دوره پرداخته است.

صحبت از مردی که بیش از پنجاه سال عمر پرمهر خود را در راه فراگیری، پژوهش و تدریس ردیف موسیقی آوازی ایران پرداخته بسیار دشوار است. وی همراه با نوازندگان معروف کشورمان از جمله کسایی،

فراهانی را همراهی کرده است.

تاکنون درخصوص ردیف موسیقی سنتی ایران (سازی و آوازی) مقاله‌ها، کتاب‌ها و نوارهای آموزشی بیشماری منتشر شده است، از این رو در این گفتار شایسته نیست مجدداً به این امر پرداخته شود. صرفاً ذکر این نکته ضروری به نظر می‌رسد که علاوه بر ردیف آوازی ایران به روایت عبدالله خان دوامی و شاگردش شادروان محمود کریمی تمام ردیف‌های سازی که در دست استادان موسیقی سنتی ایران است به میرزا عبدالله و برادر هنرمندش آقا حسینقلی ختم می‌شود که از فرزندان پدر موسیقی سنتی ایران «آقا علی اکبرخان فراهانی» نوازنده تار دوره ناصرالدین شاه می‌باشند.

تفاوت عمده و شاخص «ردیف جامع موسیقی دستگاهی ایران» به روایت استاد حاتم عسگری فراهانی با سایر ردیف‌ها در تعداد گوشه‌ها و آوازها خلاصه نمی‌شود بلکه از لحاظ تقسیم‌بندی، شیوه اجرا، تزیینات، تقدم و تأخر گوشه‌ها و آوازها، مدت زمان اجرا، شیوه بیان، انتخاب اشعار و غیره تفاوت بنیادی دارد و در مجموع به موسیقی قبل از دوران ناصرالدین شاه نزدیک‌تر است. به اعتقاد آقایان داریوش صفوت و حاتم عسگری، میرزا عبدالله و آقا حسینقلی برای سهولت در آموزش ردیف موسیقی سنتی ایران آن را ساده کرده و در قالب هفت دستگاه و پنج آواز به شاگردانشان آموزش دادند. «میرزا عبدالله با کمال استادی زبان کودکی را در تدوین ردیف گشود. ردیف را مرحوم میرزا عبدالله با زبان کودکی برای تعلیم به شاگردان مبتدی تنظیم کرد ولی به هنگام تکنوازی آنچه حقیقت موسیقی ایرانی

دردیف آوازی ماهور
به روایت حاتم عسگری فراهانی
همراه با سه تار نازپوش بصوفی

بهاری، جلیل شهناز، ورزنده، عبادی، محمد موسوی و غیره آوازهایی خوانده که متأسفانه انتشار پیدا نکرده است. اجرای دستگاه «نوا» از ردیف جامع موسیقی دستگاهی ایران به روایت استاد همراه با سه تار استاد موسیقی سنتی ایران آقای دکتر داریوش صفوت در سال ۱۳۷۱ توسط انتشارات سروش منتشر شد که با استقبال هنردوستانی که به دنبال نمونه‌های دلنشین و اصیل موسیقی سنتی ایران هستند قرار گرفت. دستگاه «ماهور» از ردیف این استاد ارزنده نیز در سال ۱۳۷۷ توسط دانشگاه هنر در شکلی زیبا منتشر شد. در این مجموعه نیز استاد صفوت با سه تار، آواز آقای عسگری

برنامه ریزی شهرهای جدید

■ نوشته: دکتر کرمان‌الله زبیری
■ انتشارات سمت، ۱۳۷۸

برنامه ریزی شهرهای جدید

دکتر کرمان‌الله زبیری

کتاب تحت عنوان تجارب جهانی شهرهای جدید نشان می‌دهد که بررسی نظریه شهرهای جدید در نظام‌های سرمایه‌داری، سوسیالیستی، جهان سوم و تجارب این کشورها نه فقط منابع نظری شهرهای جدید را بارور می‌کند، بلکه می‌تواند راهگشای جامع این مجموعه و خط مشی سیاست‌گذاران، طراحان و مدیران توسعه شهری واقع شود. همچنین جدول‌های ارائه شده در پایان این مبحث، چگونگی وضعیت شهرهای جدید از نظر اهداف، راهبرد، الگو، نقش و ارزیابی نشان داده شده است.

تحولات شهر و شهرنشینی در ایران و انباشتگی جمعیت در شهرهای بزرگ، تحولات برنامه‌ریزی طرح‌های شهری و ناحیه‌ای ایران و در واقع جایگاه و نقش شهرهای جدید در روند نظام شهرنشینی ایران در طی چهار دوره کاملاً متمایز از فاصله دو جنگ جهانی تا حال بررسی شده است. در این بررسی از جدول‌ها و نمودارها و نقشه نیز برای انتقال بهتر مفاهیم استفاده شده است. در ادامه نیز برنامه‌ریزی شهرهای جدید در چهارچوب آمایش سرزمین، نظام کالبدی ملی و طرح‌هایی چون ناحیه شهری، مکان یابی، محدوده راهبردی توسعه و عمران، طرح تفصیلی و چهارچوب برنامه‌ریزی شهرهای جدید مورد توجه قرار گرفته است.

باید گفت مجموعه حاضر که جهت استفاده دانشجویان رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری در مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد تألیف شده است، علاوه بر اینکه یک منبع درسی برای جامعه دانشگاهی به شمار می‌رود، می‌تواند برای پژوهشگران و محققان نیز مفید باشد.

کتاب با ارائه مجموعه‌ای از فهرست، جدول، نقشه و نمودار در قطع وزیری با قیمت ۵۰۰۰ ریال و شمارگان ۳۰۰۰ نسخه منتشر شده است.

پیدایش و سیر تحول شهرهای جدید، گونه‌شناسی و طبقه‌بندی این شهرها، تجارب جهانی شهرهای جدید در نظام‌های مختلف، نظام شهری ایران و ایجاد شهرهای جدید، برنامه‌ریزی و ارائه نمونه‌ای از این شهرها عناوین مورد بحث کتاب حاضر است.

نویسنده ابتدا به مفهوم شهر جدید اشاره می‌کند. سابقه این شهرها و معیار طراحی آنها تا اواسط قرن حاضر که در مواردی در جهت تحقق بخشی از سیاست‌های حکومت و گاه نیز جهت ایجاد سکونتگاه و نظامی که در برگزیده فعالیت‌های مذهبی - سیاسی و اقتصادی شهروندان است، بررسی می‌شود. سپس به تحولات اقتصادی و اجتماعی قرون هیجدهم و نوزدهم که به پیدایش نظریه‌ها و مکتب‌های متعددی منجر می‌شوند، پرداخته می‌شود. از جمله: مکتب‌های آرمان‌گرایی و اصلاح‌گرایی در پیش از قرن بیستم و مکتب‌های فرهنگ‌گرایی، شوپن‌گاو، طبیعت‌گرایی، فن‌گرایی و فلسفه‌گرایی در قرن بیستم که بر بی‌نظمی و آشفتگی شهر صنعتی تأکید و نوعی آزمایش صنعتی را پیشنهاد می‌کنند. مکتب‌های مدرنیسم، فرامدرنیسم و... نظریه توسعه پایدار، توسعه پایدار شهری، نظریه باغشهر و الهام گرفتن از ایده‌هاورد که بر وضع قوانین و یکپارچگی سیاست جدید برنامه‌ریزی شهری تأثیر فراوانی گذاشت، بخش‌های بعدی را کتاب تشکیل می‌دهند.

نویسنده تحت عنوان گونه‌شناسی و طبقه‌بندی شهرهای جدید متذکر می‌شود که این شهرها براساس وسعت، جمعیت، فاصله، نوع و سطح فعالیت‌های اقتصادی به شهرهای جدید مستقل، شهرهای جدید اقماری و شهرهای جدید پیوسته تقسیم شده‌اند. براساس این سه الگو نیز الگوهای دیگری چون شهرهای موازی، شهرهای جدید مهاجرنشین و سرریز، شهرهای جدید صنعتی و... در نقاط مختلف دنیا به وجود آمده‌اند.

است می‌نواخت که با ردیف مزبور فرق بنیادین دارد. به طور خلاصه، مرحوم میرزا عبدالله تعدادی از آهنگ‌های موسیقی اصیل ایرانی را انتخاب و آنها را بسیار خلاصه و ساده کرد و پشت سر هم قرار داد که به «ردیف» معروف شد. دیگران هم از این روش پیروی کردند و به این ترتیب روایت‌های گوناگون ردیف پدید آمد.

اختلاف بین ردیف‌ها نه تنها در حالت گوشه‌ها بلکه در نام و تعداد آنها هم هست. به عنوان مثال ردیف شادروان موسی معروفی که کامل‌ترین ردیف موجود است شامل ۴۵۲ گوشه، ردیف میرزا عبدالله به روایت نورعلی خان برومند شامل ۲۳۰ گوشه، ردیف عبدالله خان دوامی به روایت محمود کریمی ۱۶۳ گوشه دارد. در صورتی که ردیف استاد حاتم که مبتنی بر موسیقی قدیم ایران است شامل ۲۱ آواز به شرح زیر است که در مجموع شامل ۱۱۶۰ گوشه می‌شود:

- ابوعطا، بیات ترک، افشاری، دشتی، بیات کرد، حسینی منشعب از دستگاه شور.

- زابلی، مخالف و مویه منشعب از سه‌گانه و چهارگاه

- شوشتری، بیات شیراز منشعب از هماپون

- راک و سروش، نیشابورک، عراق و تهیب منشعب از

ماهور

- طرز و لیلی و مجنون، ماوراءالنهر، بیات عجم و

بحر نور منشعب از راست پنجگاه

- عشاق و بوسلیک، دلاویز، رهاب مسیحی، گوشت

و عشیران منشعب از نوا

- اصفهان (آوازی مستقل شامل ۴۰ گوشه)

یکی از تفاوت‌های ردیف استاد عسگری با سایر

ردیف‌ها این است که ایشان آوازهای هر دستگاه را به

صورت مثنوی، ساقی‌نامه، کرشمه، نغمه و ضربی‌های با

نشاط اجرا می‌کند که در مجموع شئونده از انبساط خاطر

و شغف روحانی برخوردار می‌شود. اصولاً موسیقی آوازی

وی با حزن و اندوه بیگانه است. این میراث گرانقدر

موسیقایی که از طریق استادان ارزنده موسیقی سنتی و

تمزیه در حال حاضر در دست ایشان است سرشار از

نشاط، امید، تنوع و زیبایی و بالاخره دارای حالات قوی

عرفانی، حماسی و تغزلی است. آقای عسگری در

انتخاب شعر برای گوشه‌ها وسواس و دقت بسیاری از

خود نشان می‌دهد. وی اعتقاد دارد که بایستی حالات،

ظرایف و معنای اشعار با شخصیت گوشه‌ها تطابق کامل

داشته باشند تا خواننده بتواند حس خود را به راحتی به

شئونده منتقل سازد و فضای موردنظر خواننده ایجاد

شود. از این رو ایشان به «مناسب‌خوانی» که هنری

ظریف و دشوار است تسلط کامل دارد. «این هنر

مخصوص خوانندگانی است که شعرشناس باشند، اشعار

زیادی در حافظه داشته، صاحب روحی حساس و ذوقی

پرورش یافته بوده، نکته‌سنج و مناسبت‌شناس هم

باشند.»

ترتیب آموزش دستگاهها و آوازهای موسیقی

سنتی ایران در روایت استاد مبتنی بر فلسفه زندگی و

مراحل گوناگون عمر یک انسان است. بنابراین اعتقاد،

به شاگردان در ابتدای کار خوانندگی دستگاه ماهر را

بایستی آموزش داد. تمام مراحل پنج‌گانه زندگی انسان

که شامل دوران کودکی (بازی و سرگرمی)، نوجوانی